לע.נ. סבי ר' שמעון ועקנין
בן אסתר וחביב ז"ל
דוד בן-זזון

עדים בקידושין

מבוא

במאמר ישנם שישה פרקים שמטרתם לנסות ולעמוד על שיטות הראשונים המרכזיות בסוגית גדר העדים בקידושין. אין קשר בין הפרקים, וכל פרק ניתן לקריאה בפני עצמו.

פרק א': פרק המציג את סוגית הגמ' ומחלק אותה למספר שלבים.

פרק ב': הפרק עוסק בשיטת הרמב"ם תוך השוואה בין פסקים של הרמב"ם. גישת הפנ"י. ישנה הצעת הסבר לצורך של עדים לפי הרמב"ם ובגדרם, וחידוש כללי בגדר עדים. (הנובע מחקירת דין שויא אנפשה).

פרק ג': הפרק דן בשיטת הרשב"א מתוך פסקיו וחידושיו של הרשב"א, מהו גדר העדים האם ראיה או חלות. תוך כדי דיון בגדרי עדי ממון (קצות) ומתוך כך הגדרת תפקיד עדי הקידושין כמפרסמי דבר - לפי "החלקת יואב", ועמידה על היחס בין קידושין לממון (שהרי ממון הוא מקור הדין) - לפי המדות לחקר ההלכה.

בסוף הפרק בהערה ישנו דיון בשיטת הרמב"ן.

פרק ד': הפרק מנתח את שיטת הריטב"א שהיא יחסית מאוד ברורה (הריטב"א עצמו מתבטא בחדות רבה). תוך כדי דיון בהסבר המושג "חב לאחרינ" בדעת הריטב"א נאיר אחרת את מהלך הסוגיה (לפי שו"ת "שערי ציון") ואת השיוויון בין הצורך בעדים בקידושין לממון. (בהערה, קשירת הריטב"א עם דעתו ביחס לכסף שווי).

פרק ה': הפרק דן בשיטת רש"י בעיקר לפי הסבר רש"י ע"ס מהלכה השוטף של הסוגיה, ודיון במסקנת הסוגיה מרש"י (עם השקה בכלל "שויא אנפשה", "הודאת בעל דין" לדעת רש"י) והסבר הנוב"י ברש"י.

פרק ו': הפרק דן בשיטתו של רב פפא עקב פסק הסמ"ג. הצעת שני פירושים חדשים במהלכה של הסוגיה ומסקנתה. ועמידה על בירור המושג "חוששין לקידושין" לדעת רב פפא.

<u>פרק א': סוגית הגמ'</u>

הגמ' המרכזית העוסקת בסוגית עדים - נמצאת בקידושין דפים סה-סו, כאשר את הגמ' נחלק לשמונה שלבים:

א) אמר רב יהודה - המקדש בעד א' - אין חוששין לקידושיו.
רב יהודה נשאל - מה יהיה הדין כאשר הבעל והאשה - מודים שהיו קידושין, ולא היתה לו תשובה ברורה, האם באמת ישנם קידושין.

ב) איתמר: רב נחמן אמר שמואל:
המקדש בעד א' - אין חוששין לקידושיו - <u>ואפי' שניהם מודים</u>.

1. דבא מנסה להביא ראיה - כנגד רב נחמן - מהמשנה באותו עמ' - שלכאורה ניתן לדייק שיש לעד א' כוח בקידושין, אך הגמ' אומרת שמה שראינו שם שיש כוח אף שאין שני עדים - מדובר כשהאיש אומר שקדשה בעבר בפני שני עדים (ובאמת לעד א' אין כוח בקידושין) - שטענה כזאת יש לה כוח לגרום לכך שהאיש יאסר בקרובות האשה - לפי טענתו.
2. רבא מנסה להביא ראיה נוספת שעד א' נאמן (לדעת ב"ה) - וגם היא נדחית - ובאמת אין עד א' נאמן. (ומה שב"ה פסקו הוא משום מחלוקת אחרת).

ג) אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא - משמיה דרב:
המקדש בעד א' - אין חוששין לקידושיו - <u>ואפי' שניהם מודים</u>.

ד) אמר רבה בר רב הונא:
המקדש בעד א' - רב אומר: אין חוששין לקידושיו. (וי"א זאת בשמו של רבי).

1. רב אחדבוי מביא ראיה, שיש לעד א' כוח בקידושין, והראיה נדחית.

ה) השלב המרכזי בהכרעת ההלכה:
הגמ' שואלת מה יהיה הדין בסוגיתינו: ("מאי הוה עלה")
רב כהנא: אין חוששין לקידושין. **רב פפא:** חוששין לקידושיו.
רב אשי - בא ומתקיף את רב כהנא:

1. רב אשי מניח, שדברי רב כהנא שאמר שבע"א (בעד א') אין חוששין לקידושין - נובעים מכך שלומדים ג"ש "דבר-דבר" מדיני ממונות - כשם שבדיני ממונות אנו זקוקים לשני עדים לפעולה ממונית כך גם בקידושין צריכים שני עדים כדי לקדש.

2. ועל זה שואל רב אשי, א"כ שהמקור הוא בדיני ממונות - כשם שבדיני ממונות "הודאת בעל דין כמאה עדים" כך גם בקידושין צריכה להיות "הודאת בעל דין כמאה עדים" - וא"כ במצב בו תהיה הודאה בקידושין מצד המתקדשים, אין צורך בעדים, ותהא מקודשת (מדוע אמרת רב כהנא, שאין חוששין בע"א, הרי יתכן שכן נחשוש במצב בו תהיה הודאה).

3. רב כהנא מתרץ לרב אשי - שיש לחלק בין דיני ממונות לקידושין:

בדיני ממונות - הודאת בעל דין טובה כמאה עדים מפני שההודאה לא פוגעת באחרים ורק הוא עצמו מתחייב לשלם כסף ע"י הודאתו, ולכן כאשר מודה, אין בעיה לומר שהודאתו מועילה לחייב אותו ממון, לעומת זאת,

בקידושין - שההודאה מצד המתקדשים פוגעת גם באחרים **"חב לאחרינו"** - שם לא אומרים שהודאה מספיקה כדי להחליט שהם מקודשים, ולכן אמרתי (רב כהנא) שלא חוששין לקידושין.

ו) 1. לאחר מכן, מסופר על מקרה שמר זוטרא, ורב אדא סבא - שהיו אחים, באו לפני **רב אשי** כדי לחלק את ירושתם. תוך כדי כך הם מבררים את הצורך בשני עדים בדיני ממונות - האם המטרה היא שתהיה הוכחה על החלוקה, כך שבעתיד אם תתעורר אי־זושהי בעיה יבואו העדים ויבררו עם מי האמת - ולשם כך נועדו העדים (לעדים אלו נקרא: עדי ראיה).
או - שאין הצורך בעדים מצד זה שאנו רוצים הוכחה, אלא הצורך בעדים הוא כדי לקיים את החלוקה ובלעדי העדים אין לחלוקה שום תוקף. העדים נותנים תוקף לחלוקה.
א"כ ישנה דרישה מיוחדת כדי שהחלוקה תתקיים, שיהיה פורום של שני עדים (להלן: **עדי קיום**).
ובכן, האם בדיני ממונות - העדים הם עדי ראיה או עדי קיום?

2. עונה להם רב אשי - "לא איברו סהדי אלא לשקרי" - כלומר בדיני ממונות העדים נועדו רק כדי להוות מחסום כנגד שקרנים אפשריים - כלומר, רק כדי להוות הוכחה: **עדי ראיה**.

ז) כעת מובאות בגמ' שלש מימרות של **אביי** ביחס לדיני איסורים:

1. אביי: עד אחד הטוען על אדם, "אכלת חלב", והאדם שותק, נאמן העד לחייבו קורבן.
2. אביי: עד אחד הטוען על אדם, "נטמאו טהרותיך", והאדם שותק, נאמן העד לאסור עליו לאכול את הטהרות בימי טומאתו.
3. אביי: עד אחד הטוען על אדם, "שורך נרבע", והאדם שותק, נאמן העד לפסול את השור להקרבה.

ח) "איבעיא להו" - אשתו זינתה וישנו עד א' על הזנות והבעל שותק, מהו:

אביי: נאמן העד. (רש"י: ואוסר על הבעל את האשה).

רבא: אינו נאמן, מפני שזהו דבר שבערווה ו"אין דבר שבערווה פחות משניים".

פרק ב': שיטת הרמב"ם

הרמב"ם פוסק[1]: "המקדש בעד א' - אין חוששין לקידושיו ואע"פ ששניהם מודים. ק"ו למקדש בלא עדים".

אנו רואים שגם כאשר הבעל והאשה מודים עדיין יש צורך בעדים בקידושין - ובלעדיהם אין קידושין. מכאן ברור שלעדים תפקיד חיוני בקידושין.

נעמוד כעת על אופיים ותפקידם של העדים בקידושין. ראשית, נשווה בין עדים בקידושין לבין עדים בדיני ממונות:

הרמב"ם כותב[2]: "זה הקנין (חליפין) - <u>אין צריך להיות בפני עדים</u>. אלא אם היה בינו ובין חבירו - קנה".

בממונות אין צורך בעדים כדי שהקנין יתקיים ובקידושין יש צורך בעדים כדי שהקידושין יתקיימו.

בפשטות[3], ניתן לומר שתפקיד העדים בקידושין לשיטת הרמב"ם הוא לקיים את הקידושין - עדי חלות.

כדי לעמוד על השאלה - כיצד העדים בנוכחותם יוצרים חלות בקידושין, נשווה את הצורך בעדים בקידושין לצורך בעדים בגירושין[4]:

1. הלכות אישות ד, ו. 2. הלכות מכירה ה, ט. 3. תאורטית, ניתן גם לטעון שתפקידם הוא להיות ראיה מוחצת וכפי שכתבנו בשיטת הרשב"א ע"ש. 4. הלכות גירושין א, יג.

עדי קידושין	עדי גירושין
"המקדש בעד א' - אין חוששין לקידושיו".	(א) "ומנין שיתתנו לה (את הגט) בפני עדים? הרי הוא אומר: על פי שנים עדים או שלושה עדים - יקום דבר,
	(ב) ואי אפשר שתהיה זו היום ערוה והבא עליה במיתת בי"ד ולמחר תהיה מותרת בלא עדים, לפיכך אם נתן לה גט בינו לבינה - ואפ"י בעד א' - אינו גט כלל וכו'".

ברמב"ם בהלכות גירושין מופיעים שני חלקים, שמסבירים מדוע בגירושין צריך שני עדים, שאינם מופיעים בהלכות אישות.

הרמב"ם מסביר שהסיבה לכך שבגירושין צריך שני עדים נובעת מגז'ש של "דבר דבר". הרמב"ם לא מזכיר סיבה זאת בהל' אישות. ניתן להניח, שהעובדה שאין הפסוק מופיע בהלכות אישות כדי לנמק את הצורך בעדים (מה שא"כ בגירושין) נובעת מכך שלא הפסוק הוא המקור לכך שצריך שני עדים בקידושין - אלא מקור אחר, וכפי שיבואר להלן. יתירה מזאת, בלחם-משנה[5] מופיע שיתכן שאפי' בגירושין - המקור לכך שצריך לתת לה גט בפני שני עדים הוא לא מהלימוד "דבר דבר" (א) אלא, הצורך הנובע מסברא (ב) שהעובדה ששניהם מודים עדיין לא מספיקה כדי להחיל חלות, מאחר ש"אי אפשר שתהיה זו היום ערוה והבא עליה במיתת בי"ד - ולמחר תהיה מותרת בלא עדים". את העדים אנו צריכים כדי לשנות את הגדרת האשה מבחינת "העולם" - שהכל ידעו שחל שינוי בהגדרת אשה זו.

ניתן "לגייס" תפיסה זו ולהסביר את הרמב"ם באמצעותה אף בהלכות קידושין, כשנוסיף לכך את הפני יהושע[6]:

הפני יהושע התקשה: כיצד אנו לומדים שבקידושין צריך שני עדים גם כאשר האיש והאשה מודים (וזאת בגלל ג"ש "דבר דבר"), הרי עיקר הפסוק נכתב דווקא במקום כזה שבו היתה הכחשה, שרק אז צריך שני עדים, אך באמת במקום כזה ששניהם מודים אין צורך בעדים וכיצד זה שמכוח הג"ש, פתאום צריך בקידושין עדים גם כששניהם מודים?

5. לחם משנה על הלכ' גירושין א:ג. 6. פני יהושע על קידושין ס"ה ע"ב ד"ה גמרא. 7. דרך דומה לבד עיין בשיטת הריטב"א לפי שו"ת שערי ציון.

מכוח קושיה זאת מציע הפנ"י פירוש מחודש - מנין הצורך בעדים: "אלא דהא דלא מהני קידושין אף בשניהם מודים - ממילא אתיא לן מסברא" - והוא מסביר שמאחר וקנין הקידושין מתבטא בכך שהאשה נאסרת לכו"ע אם אין שני עדים שמעידים על כך שהיו קידושין אלא רק האיש והאשה מודים בכך - הרי שאשה זו בחזקתה הקודמת - בחזקת פנויה - (שהרי כל עוד שהאיש והאשה לא הודו, אז בכלל אין שום ידיעה שהאשה הפכה לאשת איש לפי הג"ש "דבר דבר"), ולכן, אם אחר יבוא עליה לא ניתן יהיה לחייבו.
והיות ש"אין קידושין לחצאין" גם כשהאיש והאשה מודים, לא זו בלבד שלא יוכלו לחייב אחרים, אלא גם ביחס לעצמם לא יועיל להחשיבם כמקודשים. ולכן יש צורך בעדים כדי להוציאה מחזקה שהיתה מוחזקת בה.

ובעצם זהו טעמו של הרמב"ם (ב) המסביר מדוע בגירושין יש צורך בעדים - כאשר ניתן לומר טעם זה גם בקידושין. ומטרת העדים - להוציאה מחזקת פנויה.
האם ניתן לומר זאת בשיטת הרמב"ם? יתכן שכן - ואף שזה לא מופיע בהלכות קידושין, ניתן לומר שהרמב"ם לא ראה צורך לכתוב את הסברא[7] - אך יש עדיין צורך לחקור[8].
אם ננית שהרמב"ם סובר שדין "שויא אנפשה" הוא מדין נדר - יתכן יהיה להסביר את הצורך בעדי קיום לשיטתו בצורה אחרת - ועיין בהערה[9].
גם אם לא נקבל זאת עדיין נותרנו בכך שתפקיד עדי הקידושין לרמב"ם הוא עדי קיום.

8. ועיין בקהילות יעקב (סימן מ"ג) שרצה לגייס את הפנ"י לשיטת הרמב"ם מזוית אחרת - ואכמ"ל. 9. ביחס לדין שויא אנפשה חד"א נאמרו שתי דרכים עיקריות:
א) מדין נאמנות
ב) מדין נדר (עיין קצות החושן לד, ד).
ניתן לטעון ולומר: לאלו שתפסו מדין נאמנות - (כלומר תפסו שכל עדות בעולם אנו מקבלים אותה מכח הנאמנות שיש למעיד - בין מעיד על עצמו ובין מעיד על אחרים - ליצור דינים ביחס לעצמו) - וכך גם תפקיד עדים בקידושין יהיה להורות הוכחה אמינה על הדבר.
(לכן ניתן לשלב את הקצות לד, ד - הטוען שדין שויא אנפשה חד"א הוא מדין נאמנות - ומכוח זה, נאמר אנו, הגיע למסקנה שבקידושין ובממון תפקיד העדים להיות ראיה שמכוחה נוצר קיום - כלומר נאמנות העדים יוצרת חלות וקידושין - ועיין בשיטת הרשב"א).
לעומת זאת, הסוברים שדין שויא אנפשה חד"א נובע מדין נדר - יאמרו בקידושין, ובשאר כל עדות, שהעדות יוצרת חלות של מעין "נדר" על בעה"ד ומכוח "נדר" זה מתחייב בעה"ד.

<u>פרק ג': שיטת הרשב"א</u>

ראשית, נקדים את פסקו המפורש של הרשב"א שהמקדש בעד א' ואפי' שניהם מודים - אינם קידושין: "דהמקדש שלא בעדים אפ"י שניהם מודים אינה מקודשת"[10] - ברור מתוך דבריו שצריכים שני עדים - ובלעדיהם אין קידושין.

נברר כעת, מה המקור לכך שצריך שני עדים בקידושין כדי שיהיו קידושין לשיטת הרשב"א, וממילא מה תפקידם וגדרם של העדים. הרשב"א מסביר אצלנו כאן, שהמקור לכך שצריך שני עדים בקידושין הוא שאנו לומדים גז"ש של "דבר דבר" מממונות - שגם שם יש צורך בשני עדים <u>במקום כזה שיש חוב לאחרים</u> - ולכן גם קידושין שיש חוב לאחרים ייחשב כממון שיש בו חוב לאחרים - וכדי שיהיו קידושין דרושים שני עדים.

לשם ניתוח לעומק נצטט את הרשב"א שעליו אנו דנים כדי להבין היטב את דעתו:

"וי"ל דגבי ממון - הוא אמינא דלעולם לא מיקיימא מילתא אלא בסהדי משום דכתיב ע"פ שניים עדים או ע"פשלושה עדים יקום דבר,... אלא דאתא "כי הוא זה" (הפסוק שמלמד שיכול בעל דין להודות ולחייב את עצמו גם כשאין עדים) - **וגלי לן דיקום דבר - במקום דאיכא חובה לאחרינו**".

כאשר ניתן לצרף לכך את הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (ז.ז) "כמו שנצטוינו <u>לחתוך את הדין</u> ע"פ שני עדים כשרים - (ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר") - אלא כאמור מצד יצירת חלות של "נדר".

ומכאן יצא שלרמב"ם עדי קיום - עדים היוצרים חלות של מעין "נדר" על הבע"ד. (וחידוש התורה שאע"פ שבצורה כלליח אדם נודר דווקא על עצמו, התורה חדשה "ע"פ שני עדים <u>יקום</u> דבר" - העדים מקימים את הדבר אף כאשר זה נוגע לאחרים). [בשו"ת שערי ציון טוען שדעת הרשב"א, ריטב"א שדין שויא נפשה מדין נדר ויש מקום לדון ביצד זה משפיע על תפיסתם את גדר העדים בכלל, ובקידושין].

(ועיין לקמן בשיטת הריטב"א הערה 10 בסופה).

ויחכן שלא רק ביחס לדין שויא אנפשה נאמרו שתי הדרכים הנ"ל אלא בכל המקרים בהם אדם בא לתאר לנו את המציאות

א. עדים בצורה כלליח - נאמנות או חלות
ב. הודאת בעל דין - נאמנות או חלות (מתנה, נדר)
ג. שויא אנפשה חד"א - נאמנות או חלות
ד. פסול קרוב לעדות - נאמנות או חלות

ומחלוקת זאת משתלשלת אף לעדי קידושין לגבי השאלה מה תפקיד העדים.

10. שו"ת הרשב"א ח"א סימן אלף רלד, וכן סימן אלף רלו.

כלומר, גם בממון צריכים היו להיות שני עדים כדי שלפעולה הממונית שנעשית יהיה תוקף, רק שבאה התורה וגילתה שבממון יש מקומות שלא צריך בהם שני עדים - וזה כאשר הוא מודה, ובאמת במקום שחב לאחרים עדיין נותר הצורך המקורי בעדים אף בממון. היות וקידושין דומים לממון, שגם בקידושין ישנו מעין חוב לאחרים (עיין בהערה'י כיצד מסביר הרשב"א את המושג "חב לאחריני"), נשאר הצורך המקורי שישנו בממון במקום שחב לאחרים בשני עדים. ובלשון הרשב"א:

"והלכך ערירות דכתיב בהו ערות דבר - על כרחין לצד ממון שיש בו חובה הוקשו (ולא לצד ממון שאין בו חובה) ולומר דלא מקיימא בהו מלתא אלא במקיימי דבר - אנו רואים בפשטות שהרשב"א מגדיר את העדים הן בקידושין - והן בממון כ"מקיימי דבר".

א"כ נסכם ונאמר שלרשב"א: **תפקיד העדים בממון כשחב לאחרים שווה לתפקיד העדים בקידושין.**

נברר כעת מהו גדרם של העדים בקידושין. כדי לברר זאת ניתן ללכת בשתי דרכים אפשריות:

א) לברר את גדרם של עדים בממון כאשר חב לאחרים ומתוך כך להסיק על עדים בקידושין. (לפי השיטות לעיל).

ב) מתוך דינים הידועים לנו ביחס לעדים בקידושין - להגדיר את עדי הקידושין. (ומתוך כך להגדיר גם את תפקידם של עדים בממון במקום שחב לאחרים).

ננקוט כעת בדרך הראשונה: בצורה פשוטה תפקידם של העדים בממון הוא להוות ראיה חיצונית ביחס לדין הממוני הנידון.

בפשטות גם מקום כזה כאשר בממון חב לאחרים - גם שם תפקיד העדים הוא להוות ראיה על המעשה, אך מכיוון שסוף סוף ישנם אחרים המעורבים בפרשה - כדי שנוכל לפסוק את הדין אנו מוכרחים שתהיה לנו ראיה של עדים כדי להכריע, אבל באמת אין לעדים אלשהוא תפקיד קיומי.

11. הרשב"א מסביר שחב לאחרים פירושו הוא, שכאשר האשה מודה שהיא נתקדשה, הרי שהיא נאסרת כאשת איש ואסור לאף אחד לבוא עליה - ומשום שהיא גורמת לאחרים הפסד (שלא יוכלו לבוא עליה, כאמור) לא ניתן לסמוך על הודאתה. אך הרשב"א מסביר שאין זה בדיוק המושג "חב לאחריני", מפני שמושג "חב לאחריני" שייך רק במקום שהיה מגיע לאחרים וגרמתי להם הפסד, ואילו בקידושין לא "מגיע" לאף אחד לבוא עליה, ולכן זה רק מעין חב לאחריני. (את מה שהיתה לו אפשרות תיאורטית לבוא עליה - שאת זה יפסיד אם יקבל את הודאת האשה).

כאמור מאחר שתפקיד העדים בקידושין זהה לתפקיד עדים בממון כשחב לאחרים - יצא שתפקיד העדים בקידושין הוא בעצם חיצוני לקיום הקידושין, הקידושין יתקיימו אף ללא העדים. אמנם, מאחר שבקידושין ישנו חוב לאחרים - לא ניתן להחליט שאלו קידושין כל עוד אין עדים, ורק כאשר יהיו עדים ותהיה ראיה נוכל לומר שאכן מעשה הקידושין יצר את הקידושין [12] (ולא נוכחות העדים כמקיימי דבר).

לפי זה נבין את פסקיו של הרשב"א[13]. ביחס לשטר קידושין הכתוב בכתב ידו של המקדש ואין על השטר עדים, למרות ששטר הקידושין ניתן לאישה - האשה לא מקודשת, לעומת זאת הרשב"א עצמו פוסק ביחס לשטר גט הכתוב בכתב ידו של הבעל ואין עליו עדים שניתן לאשה - שהאשה מגורשת; ולכאורה תמוה מדוע ישנו הבדל בין שטר קידושין לשטר גירושין - הרי הכלל של "אין דבר שבערוה פחות משניים" נאמר על כל דבר שבערוה - ואם כתב ידו נחשב כעדות מספיק טובה לגירושין, מדוע לא יחשב כעדות מספיק טובה לקידושין?

הרשב"א ביבמות[14] מסביר שבגיטין כתב ידו נחשב כעדות מספיק טובה מפני שלא חב לאחרים. אמור מעתה שבקידושין שחב לאחרים יש צורך מיוחד בעדים - כלומר כדבריו מאחר וחב לאחרים צריך ראיה הבאה על ידי עדים כדי להחליט שאכן יש כאן קידושין.

לשיטה זו[12] - התופסת שגם בקידושין תפקיד העדים הוא להוות הוכחה למעשה הקידושין (כמו בממון במקום שחב לאחרים) נצטרך להתמודד עם כך שהרשב"א פוסק[14] שאדם שהסתיר עדים מאחורי הגדר, והעדים צפו בו כיצד הוא מקדש את האשה בלי שהאשה היתה מודעת לכך שיש עדים, דינה שאינה מקודשת. לכאורה היתה פה ראיה של העדים, וא"כ יש כאן הוכחה לקידושין שהיו, ומדוע אינה מקודשת - הרי גם בממון במקרה כזה שהטמין עדים - העדים מהווים הוכחה טובה?

את זה הרשב"א בעצמו מסביר שם[15] "דדילמא אי ארגישה בהון לא מקבלא קידושין, אלא השתא דסברה דליכא סהדי קיבלתן - משום דמידע ידעה (האשה) דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושיו ורצתה לשחק בו" כלומר כאן, שהאשה לא ראתה שיש עדים, העובדה שהיא קיבלה את הקידושין לא מוכיחה שאכן היא רצתה להתקדש ואולי רצתה לשחק בו.

12. נראה שבדרך זו צעד הספר "עינים למשפט". **13.** קידושין סה ע"ב ד"ה א"ל רב אשי - באמצעו. **14.** יבמות לא ע"ב ד"ה הא דאמרינן (תירוץ ראשון). **15.** קידושין מג ע"א ד"ה אי הכי קדש.

כלומר, בקידושין צריך יותר מסתם הוכחה שהיה מעשה קידושין - צריך הוכחה מוחצת, שאכן הקידושין שכאן נעשו לשם קידושין.

אך נראה שכיוון זה לא ניתן להאמר בשיטת הרשב"א, מפני שברשב"א עצמו משמע שהצורך בעדים הוא לא רק צורך חיצוני (מפני שצריך הוכחה שהיו קידושין) ומעשה הקידושין טוב בפני עצמו אף ללא העדים - אלא משמע שהעדים הם חלק במעשה הקידושין. הרשב"א מתבטא ביחס לעדים בקידושין וקורא להם "מקיימי דבר" (הרשב"א שצוטט בתחילת הפרק) ואומר שהקידושין **לא יתקיימו** ללא מקיימי הדבר, כלומר - הם חלק אינטגרלי מחלות הקידושין - עדי קיום.

כיצד העדים מקיימים את הקידושין בנוכחותם בטקס הקידושין? הקצות[16] מסביר כי בעצם בכל מקום בעולם שבו יש עדים, העדות נותנת את החלות והתוקף של הענין, והחלות נובעת מתוך זה שיש עדי ראיה והוכחה על הענין, כלומר, **קיום הדבר נעשה מכוח הראיה.**

ניקח לדוגמא את הכלל "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי", האומר שכשבעל הדין מודה יש בכך מימד מסויים של עדות - כלומר הודאתו מקיימת את הדין (וע"פ הודאתו יתחייב) כאשר קיום הדין והחלות נובעים מכך שיש לנו ראיה. זאת משום שסביר להניח שבעה"ד לא ישקר ויחייב בחינם את עצמו ומשום כך נאמן לחייב את עצמו. א"כ, יש כאן **עדות היוצרת חלות** (שמתחייב הבע"ד לשלם ע"פ הודאתו) מכוח הנאמנות והראיה שיש בהודאתו.

וכן בקידושין נאמר לרשב"א: גדרם של עדי הקידושין הוא לקיים את הקידושין - הם עדי קיום, והקיום נובע מתוך זה שהם מהווים הוכחה וראיה על מעשה הקידושין.

אמור מעתה לפי דרכו של הרשב"א: עדי ממון במקום שחב לאחרים (עדים בקידושין) אף הם נחשבים כעדי קיום מכח הראיה, כשם שקיום הקידושין על ידי העדות נובע מכוח הראיה שיש בעדות.

מתוך דברי הרשב"א עצמו נראה שכך הוא למד בגמ': הרשב"א[17] מסביר את תשובת רב אשי לשואלים אותו (עיין פרק "סוגית הגמ'" שלב ו-2) מה גדרם של עדים בדיני ממונות - וענה רב אשי שתפקיד העדים הוא

16. קצת החושן רמא, א. ובדרך דומה נקט ר"ש שקאפ בחידושיו באן. [הקצות ממשיך לשיטתו מסימן לד, ד ואכמ"ל]. 17. קידושין סה ע"ב ד"ה לא איברי סהדי אלא לשקר. ניתן להוסיף לביוון זה את הסבר הרש"ש המסביר אחרת את הספק ביחס לעדי ממון, ואכמ"ל

להוות ראיה והוכחה (כנגד השקרנין). כותב על כך הרשב"א שזה דווקא "כשלא חב לאחרים" שאז תפקיד העדים הוא רק להוות ראיה על המעשה הממוני. (והמעשה קיים אף ללא העדים). משמע מתוך דברי הרשב"א שבמקום שחב לאחרים - שם העדים הם יותר מסתם עדי ראיה, שם העדים הם עדי קיום (ולפי האמור עד כה - הקיום נובע מכוח הראיה).

בכך, בעצם, מתורצת הקושיה הרציונית שישנה: כיצד בקידושין אנו דורשים עדי קיום, בעוד שבממון בצורה פשוטה עדים הם עדי ראיה והלא קידושין נלמד מממון, ולכאורה גם בקידושין היה צריך שגדר העדים יהיה עדי ראיה - והתשובה פשוטה, שאף בממון אלו עדי קיום כאמור.

בשו"ת חלקת יואב[18] דוחה את דברי הקצות לעיל - הטוען שגם בממון אלו עדי קיום (ובלעדי העדים לא קיים הדין הממוני) מכח כמה ראיות[19]. לדוגמא - כאשר המוכר אומר ללקוח "לך משוך וקנה את החפץ" - והקונה הלך וקנה אף שלא בפני עדים - קנה הלוקח. ומכאן מוכח שאין צורך בעדי קיום בממון[20]. לכן נאלץ אנו לומר שאכן בממון העדים הם עדי ראיה ולא עדי קיום. ולעומת זאת, בקידושין מסביר ה"חלקת יואב" מטרת העדים היא כדי להחיל חלות. ה"חלקת יואב" מסביר ואומר שלכאורה כיצד הבעל יכול לבוא ולהטיל על האשה איסורים (כשמקדש אותה) והרי אדם יכול לאסור רק דבר שהוא שלו - וא"כ איך אדם אוסר את האשה ע"י זה שמקדש אותה הלא האשה אינה שלו? ומסביר שמאחר והאשה מגלה דעתה שנוח לה באיסור זה כאשר היא מסכימה להתקדש[21] - יש בסיס למעשה הבעל לתפוס. ומוסיף ה"חלקת יואב", שסוף סוף מוכח[22] שכאשר אדם רוצה לאסור דבר, כדי שהדבר יאסר צריך שיהיה פרסום לכך. וכן גם בקידושין - אמנם האשה רוצה לאסור א"ע אבל היא לא יכולה לעשות זאת - בלי שתתפרסם בעולם העובדה שהיא רוצה לאסור א"ע, ולכך באו העדים. ומכאן שתפקיד העדים בקידושין הוא להיות עדי חלות בכך שמפרסמים לעולם את זה שהאשה אסרה את עצמה. (ולפי זה כותב ה"חלקת יואב" אין לנו צורך בעדים מצד זה שהאשה נאסרת והבעל חב לאחרינא. זאת לא הסיבה, עיקר הסיבה שצריך עדים היא סברא - כדי לאסור צריך שיהיה פרסום בעולם, וזה נעשה ע"י העדים).

18. שו"ת חלקת יואב אבהע"ז סימן ו. 19. לא נרחיב בכך שזה נושא הקשור כבר לשאילת גדר עדים בממון. 20. לכאורה זו לא ראיה, וגם פה יבול לטעון הקצות שכשהמוכר אמר לקונה לקנות יש פה מעין הודאת בעל דין, וכפי שהקצות אמר אף להודאת בעל דין יש כוח לקיים את הדבר מתוך נאמנותו. 21. גישה זו נתמכת בדעת הר"ן (נדרים ל ע"א) הסובר שבקידושין האשה מפקירה א"ע כשרוצה להתקדש והבעל קונה אותה מההפקר. 22. מביא ראיה מגמ' ע"ז נ"ג ע"ב.

גישה זו ביסודה דומה לגישת הקצות ביחס לעדי קידושין - שתפקיד העדים לבוא ולהחיל חלות בנכחותם, כאשר החלות נובעת מכך שהעדים רואים את המעשה (וחלקת יואב - שע"י ראיה זו נוצר פרסום בעולם). נקודת המחלוקת עם גישת הקצות היא ביחס לגדרם של עדי ממון, שבעוד שלקצות אף אלו עדי קיום כמו בקידושין, בחלקת יואב סובר שבממון אלו עדי ראיה.

הבעיה המרכזית שעומדת לפנינו היא: הרי הגמ' משווה (ע"ו פרק סוגית הגמ' שלב ה-1) בין גדרם של העדים בממון לעדי קידושין וטוענת שהמקור לכך שצריך עדים בקידושין הוא מג"ש של דבר דבר מממון - וא"כ כיצד בממון אלו עדי ראיה, ואילו בקידושין הנלמדים מממון, בהם העדים הם עדי קיום?[23]

ראשית ניתן לתרץ בפשטות:

אמנם הגמ' אמרה שהמקור לכך שצריך עדים בקידושין הוא הלימוד של "דבר דבר" מממון, אך הלימוד הזה איננו לימוד מוחלט. הלימוד מלמד באמת שגם בקידושין צריך שני עדים כמו בממון, אך הלימוד לא מלמד מה תפקיד העדים וגדרם - א"כ אפשר לטעון שתפקידם וגדרם של עדי הקידושין - הוא לא בהכרח כמו של עדים בממון.

נלך בדרך דומה עקרונית - דרכו של ה"מידות לחקר ההלכה"[24] - התורה לימדה אותנו הן בקידושין והן בממון שיש צורך בשני עדים, ע"י זה שהתורה כתבה "דבר" בקידושין ובממון (ולמדנו ג"ש של "דבר דבר").

נקדים ונאמר שבכל ענין משפטי - כשאנו באים ליצור את המשפט אנו צריכים שני עדים לשם יצירת המשפט. כעת, בממון כדי לפסוק את המשפט והדין אנו באים לבי"ד, ובי"ד הוא היוצר את המשפט - ע"י זה שעדים מעידים לפני בית הדין, ובכך נוצר המשפט בבית הדין.

23. חירוצים נוספים ליחס בין עדים בממון לעדים בקידושין ראינו לעיל: רשב"א לפי דרך הקצות. התירוץ שנתרץ כעת, ובהמשך לפי המידות וחקר ההלכה. בשיטת הריטב"א עפ"י שו"ת שערי ציון (עיין בפרק ד' - ריטב"א: הערה 24) 24. המדות לחקר ההלכה ח"ב מדה יא - סעיף לו.

לעומת זאת בקידושין - צריך שני עדים שיהיו נוכחים בשעת נתינת הקידושין לאשה. א"כ, בקידושין העדים יוצרים את המשפט - בשעת נתינת הקידושין נוצר המשפט[25] (ולא בשעה שעדי הקידושין יבואו לבי"ד ויעידו שפלונית התקדשה).

נבחין אם כן בין ממון לקידושין: בממון ישנה מציאות קיימת - וביה"ד בא ויוצר את המשפט תוך שהוא נעזר בעדות על המציאות שהיתה, ואילו בקידושין אין שום מציאות של קידושין, בשעת נתינת הקידושין נוצרת מציאות קידושין, ויחד עם מציאות הקידושין - שיש עליה עדות - נוצר "משפט" ע"י העדות של העדים.

א"כ אנו רואים שהעדים בקידושין הם אלו שיוצרים את מציאות הקידושין - ולכן[26] ניתן לומר עליהם שהם עדי קיום.

(כמובן שעדיין יש לחקור מכוח מה נובע קיום זה של הקידושין).

בכך נתרץ את הקושיה שהקשינו: כיצד זה שבקידושין העדים הם עדי קיום ואילו בממון שהוא המקור לעדי קידושין ("דבר דבר") - העדים הם עדי ראיה, ונאמר שבאמת התורה גילתה לנו ("דבר דבר") הן בקידושין והן בממון שהעדים הם אלו שיוצרים את המשפט הדיני, רק שבממון המציאות כבר קיימת והמשפט נוצר על ידי זה שמעידים העדים בבי"ד, כך שהעדים הם לא חלק בחלות של יצירת המציאות - אין הם עדי קיום אלא עדי ראיה,

ובקידושין - גם שם התורה קבעה שהעדים הם אלו שיוצרים את המשפט של הקידושין אלא שיצירת משפט הקידושין בשעת נתינת הקידושין היא זאת שיוצרת את מציאות הקידושין - ולכן אין פלא שהעדים הם עדי קיום.

לפי זה נסביר את הדיון בגמ' בצורה הבאה:[27] (עיין פרק סוגית הגמ' שלב ה, ו).

25. המקור לכך שבקידושין אין צריך את העדות בבי"ד כדי ליצור את "המשפט" נמצא בחידושי רבינו חיים הלוי (עדות ג, ל"ד) המסביר את הדין הבא: בקידושין (ו/או גיטין) שניתנו בשטר - וחתומים על השטר עדים - השטר קידושין בשר ולמרות שלא כתוב זמן בשטר הקידושין. ולכאורה הלא הכלל הוא "כל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות", וצריך היה ששטר זה שאין עליו זמן - יפסל?! אלא, נאמר שהזמה ישנה רק בבי"ד, ורק במקום כזה שאנו זקוקים לעדות בבי"ד יש את הכלל "כל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות", אך בקידושין אין אנו זקוקין לעדות בבי"ד, ולכן אע"פ שאי אפשר להזים את שטר הקידושין - אין שום בעיה והשטר בשר מפני שאין צורך שיהיה אפשר להזימו, מפני שאין צורך בקידושין שתהיה עדות בבי"ד. 26. דברים אלו כבר לא כתובים במפורש בספר המדות לחקר ההלכה - וניסינו להסיק לפי דרכו. 27. המדות לחקר ההלכה ח"ב מדה יא סעיפים מז, מח.

(שלב ה-2,1) רב אשי שואל את רב כהנא, כשם שממון מצאנו שהודאת בעל-דין מועילה - והממון כאמור הוא משפט כך קידושין שגם הם משפט גם בהם נאמר שהודאת בעל דין טובה;

כדי להבין את תשובת רב כהנא נגדיר את המושג בעל דין:

בעל דין הוא אדם כזה שמסוגל ליצור לא רק מציאות מסויימת אלא האדם בעצמו יכול ליצור גם דין ומשפט. (שיש לו שליטה בדין).

לדוגמא בממון, כאשר אדם מודה שחייב כסף לאדם אחר הוא מתחייב מדין "הודאת בעל דין" - האדם יצר על עצמו דין בו הוא התחייב לשלם לחברו כסף.

נחזור לגמ': עונה רב כהנא לרב אשי - כל מה שאנחנו מצאנו שב"משפט" קיים המושג הודאת בעל דין, זה רק כאשר האדם הוא באמת בעל הדין כמו בממון. בקידושין, לעומת זאת, **האיש והאשה שמודים שהתקדשו הם לא בעלי הדין**, והראיה לכך שהם אינם בעלי הדין היא שאם אכן נקבל את הודאתם ונחשיבם כמקודשים זה לזה התוצאה תהיה שאחרים יתחייבו ("חב לאחריני").

וחוב זה לאחרים יקרה גם אם המקדש והמתקדשת לא רוצים בו **כי חוב זה יצרה התורה** שאמרה שכשיש קידושין נאסרת האשה. כלומר, התורה היא בעלת הדין, ולא האיש והאשה שהרי אין להם שליטה בדין, יש להם רק שליטה במציאות ולא בדין.

נסכם עד כה את הידוע לנו על קידושין. בשעת נתינת הכסף (כשמקדש בכסף) משתנה המציאות שהיתה עד כה, ונוצרת מציאות חדשה - כאשר ביצירתה נוכחים עדים. נוכחות עדים זאת מגדירה את הנתינה - כמשפט. האיש והאשה משנים את המציאות אך אינם נחשבים לבעלי הדין על המציאות מכיוון שכאן "בעלת הדין" היא התורה, ולא האנשים שאין להם שליטה על החלות הדינית של הקידושין.

לפי דרך זו נפתרת הבעיה שאיתה אנו מתמודדים - שבממון אלו עדי ראיה ובקידושין אלו עדי קיום (כאמור לעיל).

נוסיף, שלפי המשך הגמ' - שמיד נביא, אם נסביר כפי שמסביר הרשב"א את המשך הגמ' ביחד עם הדרך שאנו נוקטים בה כעת[28], יתבאר לנו שלרשב"א אנו מוכרחים לומר, שאף בממון כשחב לאחרים אלו עדי קיום: (כקצות).

28. רשב"א על קידושין ס"ה ע"ב ד"ה לא אירגו סהדי.

נבאר את הגמ': (עיין פרק סוגית הגמ' - שלב ו): נסתפקו מר זוטרא ורב אדא האם בממון העדים הם עדי קיום או עדי ראיה - וספקם היה האם בשעה שחולקים האחים את הנכסים ביניהם צריך שיהיו עדים (ואז: עדים בממון - עדי קיום) או לא (ואז עדים בממון - עדי ראיה).

נסביר לפי דרכינו את הספק - האם בשעה שנוצרת המציאות הממונית יחד איתה נוצר גם "המשפט" (עדי קיום), או שנוצרת המציאות הממונית, ואח"כ בבי"ד כאשר א' מהצדדים ירצה לחזור בו, אז נוצר המשפט על ידי העדים (עדי ראיה);

ענה להם רב אשי שבממון תפקיד העדים הוא להוות הוכחה נגד שקרנים - לכאורה, כמו הצד של השאלה הטוען שיצירת המציאות הממונית לא יוצרת יחד איתה משפט (אלא בי"ד יוצרו). אך ברשב"א מופיע שכל מה שאמר רב אשי, שעדים בממון אלו עדי ראיה, זה דווקא במקום כזה שלא חב לאחרים[29] - כלומר, דווקא במקום כזה שאין חוב לאחרים המציאות נוצרת גם ללא עדים, ומכאן שבמקום שחב לאחרים כמו קידושין שם כדי ליצור את המציאות נצטרך עדים. כשחב לאחרים העדים יוצרים משפט בשעת יצירת המציאות - זה מקביל לקידושין, ולכן[26] עדים אלו הם עדי קיום.

א"כ לרשב"א עדים בממון כשחב לאחרים הם עדי קיום (ודומה לדרכו של הקצות - עדיין יש לברר כיצד נוצר קיום על ידי נוכחות העדים) נסכם איפה, שבתור תשובה ליחס בין עדי ממון לעדי קידושין - אם נאמץ את דרכו של ה"חלקת יואב" (עדי ממון - עדי ראיה), לא נוכל לקבל את הרשב"א גם לפי המדות לחקר ההלכה. (אך נוכל להשתמש בדרך של המדות לחקר ההלכה ולומר, שאכן תשובתו של רב אשי שבממון הם עדי ראיה היא גם במקום שחב לאחרים ולא כפי הרשב"א, ובכך תתורץ יפה דרכו של החלקת יואב).

דרך נוספת שניתן להעלות ולפתור את הבעיה הנ"ל היא שבאמת רב כהנא לא קיבל את הגז"ש של דבר דבר מממון, והסיבה שבגללה הוא מצריך עדים בקידושין היא מפני שחב לאחרים (ועיין בפרק - שיטת הרמב"ם).

29. נראה ששיטת הרשב"א היא המשך ישיר לשיטתו של הרמב"ן: ברמב"ן ישנה התייחסות לסוגיה - הרמב"ן נשאל מדוע האשה שאומרת נחקדשתי בפני שני עדים אנו אוסרים אותה לפי דבריה, והלא היא מחייבת אחרים, לחירוץ הרמב"ן שתי תשובות: (א) מאחר והאשה טוענת שיש עדים - והיות שיש סיבוי שהעדים יבואו ויעידו - לכן האשה חוששת (מפני סיבוי שכזה). (ב) קידושין שהוא חוב לאחרים - חייבים שני עדים כדי שיהיו קידושין, מכיוון שהאשה טוענת שהחוב נוצר (נחקדשתי בפני שני עדים) - וטוענת שחלו הקידושין עליה - עם כל התוצאות האיסוריות שקידושין

פרק ד': שיטת הריטב"א

ראשית, נגדיר לשם מה באים העדים - ומהי מטרתם. הריטב"א עצמו כותב את דעתו בצורה ברורה ביותר, במספר מקומות. כבר אצלנו בסוגיה[30]: "דגזירת הכתוב הוא שלא יתקיימו קידושין שנעשו בפחות מב'". כלומר, כדי שיהיו קידושין אנו מוכרחים שיהיו כאן שני עדים - אחרת אין קידושין. העדים א"כ הם תנאי בקיום הקידושין. לריטב"א עדי קידושין הם עדי קיום.

ומתוך כך טוען הריטב"א, במקרה שאומרים האיש והאשה שנתקדשו בפני עד א' - "לא מהני", וכן במקרה ש"עד א' שמעיד שנתקדשה בפני שניים - אפי' בהא אין חוששין לו" מאותה סיבה.

א"כ אנו רואים בריטב"א שהדרישה לשני עדים היא כפולה: (א) בזמן ביצוע מעשה הקידושין צריך שני עדים. (דוגמא א'), (ב) בזמן העדות בבי"ד צריך שיהיו שני עדים. (דוגמא ב').

כעת, נעבור לשאלה - מכוח מה העדים נותנים לקידושין את תוקפם ומה תפקיד העדים:

הריטב"א עונה[31]: "אבל הכא בקידושין - אין העדות באה לאמת הדבר בלבד, אלא אפי' ידיענן דהכי קושטא דמילתא שקדשה, אינה מקודשת בלא עדות, ואין לקידושין קיום בלא עדות, וגזירת הכתוב הוא".

יוצרים - האשה חוששת לאיסור שטוענת על עצמה. ברור מתוך דבריו שבדי ליצור קידושין חייבים שני עדים שיהיו נוכחים בשעת הקידושין, וסביר להניח שיש להם תפקיד של קיום. מה גם שבהמשך דבריו משמע שכל מה שאמר רב אשי שבממון מטרת העדים היא לשקרנים - דהיינו שבממון אלו עדי ראיה - זה נאמר דווקא כשלא חב לאחרים (וכמו הרשב"א); וא"כ כשחב לאחרים משמע שיש לעדים תפקיד של קיום, והיות וגם קידושין מוגדר כחוב (ראה תירוץ ב) נאמר שגם קידושין תפקידם הוא לקיים. ביחס לשאלה ממה נובע הקיום - הרמב"ן פוסק שכשם ששטר גיטין הכתוב בכתב ידו ולא חתומים עליו עדים כשר, גם שטר קידושין ללא עדים הכתוב בכתב ידו כשר, מפני ש"כתב ידו כמאה עדים דמי" - כתב ידו מהווה ראיה מוחצת לכך שהאדם קידש את אשתו כמו עדים, ומכאן רואים שתפקיד העדים בקידושין הוא להוות ראיה **וא"כ הקיום נובע מתוך הראיה.** אם נאמר כך - הרי שאז נצטרך להתמודד עם דעת הרשב"א הסובר שבגיטין שטר בכתב ידו כשר, ובקידושין השטר פסול וצריך שני עדים ממש על השטר ולא מספיק כתב ידו - שלכאורה נובע מכך שלא מספיקה הראיה של "כתב ידו" והעדים בקידושין לא באים להיות ראיה שמכוחה נוצרת החלות, אלא באים ליצור חלות ולא מכוח ראיה (ואז זה לא דרך הקצות כפי שהסברנו לעיל). [הרשב"א עצמו מסביר שבקידושין ישנה דרישה מיוחדת לעדים ממש בשטר, מפני שהוא חב לאחרים ולא ניתן ליצור את החוב אלא ע"י עדים] - אך נוכל אולי לומר אחרת, שבקידושין מאחר וחב לאחרים ישנה דרישה מיוחדת שאת הראיה ייצרו דווקא עדים ממש ולא מספיקה העובדה שזה כתב ידו, ואז גם בקידושין הראיה יוצרת קיום (וכפי הקצות). 30. קידושין סה ע"א ד"ה איתמר, וכן סה ע"ב ה"א מחייב לאחריני.
31. קידושין מג ע"א בשם רבו.

כלומר, לעדות יש תפקיד נוסף מלבד תפקידה להוות הוכחה. העדות נותנת את הקיום לקידושין, וממילא כתוצאה מכך - הריטב"א פוסק שבמקרה שאדם הטמין עדים מאחורי הגדר והאשה המתקדשת - לא היתה מודעת לכך, אין האשה מקודשת. לשיטתו מפני שצריך שהעדים יהיו שם - "שגוף הדבר צריך לעדות" - ובשביל כך אנו חייבים שהאשה תהיה מודעת להם, א"כ ישנה דרישה ברורה שתהיה פה נוכחות פיזית של העדים כשהאיש והאשה מודעים להם ורק כך יתקיימו הקידושין.

לעומת זאת, בדיני ממונות "מי שנטל קנין לחבירו בממון והטמין לו עדים מאחורי הגדר", העדים מועילים, ויכולים לפסוק את הדין על פיהם, משום שבדיני ממונות מטרת העדים היא להוות הוכחה בלבד, ולכן אין צורך שהעדים יהיו נוכחים כאן, אין צורך במודעות של הצד השני, מספיק שהעדים ראו שהיה מעשה - כדי שיוכלו להעיד [32].
וכן אצלנו[33], ביחס לביצוע קנין "וקנין שלא בפני עדים - מהני". הקנין חל אף אם אין עדים, להבדיל מקידושין שלא יחולו אם אין עדים. כאמור, הסיבה היא שבממונות העדים באים להוות רק הוכחה חיצונית לכך שאכן היה קנין, וכלשון הגמ' "לא איברו סהדי אלא לשקרנין" - לעומת קידושין בהם העדים נחוצים לעצם עשיית קנין הקידושין, ובלעדי עדים האשה לא נקנית ובעלה.

העולה מדברינו עד כה - לריטב"א עדי ממון באים רק להוות הוכחה וראיה שאכן נעשה הדבר. לעומת זאת, בקידושין יש לעדים שני תפקידים: האחד - להוות הוכחה שאכן נעשה הדבר, והשני לתת לקידושין את תוקפם - "לקיים את הקידושין". (בהמשך נסביר כיצד העדים נותנים תוקף לקידושין).

מהי דרכו של הריטב"א בהסבר הסוגיה? בשו"ת "שערי ציון"[34] מקשה שתי קושיות משמעותיות להבנת הגמ' ומתוכם נבאר את שיטת הריטב"א[35]:

33. קידושין סה ע"ב ד"ה לא איברו. 34. שו"ת שערי ציון סימן לד סעיף ב. 35. ישנה קושיה נוספת על הסבר הרשב"א כאן, והיא איזו השוואה משונה היא זאת לדעת הרשב"א בין ממון לקידושין: כיצד יתכן שאנו למדים קידושין שבהם אין ממש חוב לאחרים (עיין בפר' שיטת הרשב"א - הערה 2) מתוך דיני ממונות שבהם כלמה שצריך עדים זה רק במקום כזה שחב לאחרים? לפי תירוץ הריטב"א תפתר קושיה זו.

(א) הריטב"א פוסק[36] במקרה שהאשה אומרת שבעבר כשנתקדשה היו שני עדים (וכעת אין) - שהאשה נאמנת מדין "שויא אנפשא חתיכה דאיסורא", ולכאורה בפשטות לפי מהלך הגמ' הדין צריך היה להיות שאינה נאמנת, מפני שהגמ' מנסה להשוות (שלב ה-2 בפרק "סוגית הגמ'") בין קידושין לממונות - ומסקנתה שמאחר ובקידושין **מחייבים** אחרים לכן לא מאמינים לאיש / אשה האומרים שנתקדשו בפני שניים - א"כ יוצא כנגד הריטב"א, לכאורה?

(ב) מסקנת הגמ' משונה ביותר: אנו למדים קידושין מממון - שכשם שבממון צריך עדים כן גם בקידושין, א"כ כיצד זה שבעוד שבממון כל תפקיד העדים הוא רק להוות ראיה, בקידושין פתאום נוספה דרישה חדשה: עדי קיום[37]?

כדי להבין את תשובתו - נקדים שני דברים:

(א) הריטב"א כאן[36] מסביר את המושג "חב לאחריני" (שלב ה-3) **"לחייב את הבא עליה מיתה"** - כלומר, שבקידושין הודאת האשה שהיא אשת איש, לא יכולה לגרום לכך שנחשיב אותה כאשת איש, מפני שהגדרת **אשת איש היא - אשה כזאת שאם יבואו עליה אחרים ימותו.**

(ב) כיצד פועלת הודאת בעל דין בדיני ממונות: מסביר ה"שערי ציון"[34] שישנם שני דינים:

(1) במקום כזה שבעה"ד מודה, ואין עדים שאומרים אחרת, הרי שאז אין שום סיבה שלא להאמין לו ואנו תופסים את דבריון כנכונים מדין נאמנות.

(2) במקום כזה שבעה"ד מודה אפילו העדים אומרים שהוא פטור, בכל זאת בעל הדין חייב לשלם את הכסף מדין מתנה (ופה דין נאמנות לא מועיל, ורק מדין מתנה ההודאה מחייבת).

ולאור זה, נסביר את הגמ': לגמ' היה פשוט **שאם** כשהאיש/אשה מודים ההודאה פועלת - ומי שיבוא על האשה יתחייב מיתה - אז ברור, שההודאה יש לה תוקף כזה, שמגדירה את האשה כאשת איש (לפי א').

וכך נסביר את הגמ': (שלב ה-1, 2) - רב אשי טוען: כשם שבדיני ממונות הודאת בעל דין טובה מדין נאמנות (לפי ה-1) כך גם נאמר בקידושין שכאשר האיש / אשה מודה - יש להודאה שלה אמינות - ולכן תחשב כאשת איש גמורה לחייב הבא עליה מיתה.

36. קידושין סה ע"ב ד"ה הבא מחייב לאחריני. **37.** דרכים נוספות ליישוב קושיה זאת ע"ין: ברשב"א לפי הסבר הקצות; וברשב"א לפי המדות לחקר ההלכה; ברמב"ם וברש"י.

אך את זה הגמ' דוחה ואומרת (שלב ה-3) שההשוואה היא לא מדויקת, אין להשוות את הודאתם של בעה"ד בקידושין, להודאת בעלי הדין בממון - מרין נאמנות; בקידושין ההודאה - אם יש לה תוקף - תמיד פוגעת באחרים, בעוד שדין נאמנות בהודאה בממון קיים רק כאשר אין אחרים בתמונה (ב-1). א"כ ההודאה של האיש /אשה בקידושין - לא יכולה לעשותם איש ואשה נשואים, שהרי אין להם נאמנות כפי שבממון דין נאמנות לא מסוגל לפעול כאשר יש אחרים (עדים המכחישים, שבמצב כזה בממון, כדי שלהודאה יהיה תוקף אנו מוכרחים לומר שההודאה פועלת מדין מתנה [לפי ב-2]). והודאתה אינה עושה אותה אשת איש. אמנם, מאחר שסוף סוף האשה הודתה בכך, אף שהודאתה לא תגרום לכך שהיא תהיה מוגדרת כאשת איש, ההודאה תפעל מצד דין נדר - שכאילו האשה נדרה על עצמה שיהיו עליה האיסורים שיש על אשת איש, כגון, שאסור לה להתחתן עם קרוביו וכדו'. (עברנו לדבר על האשה, כדי להקל על ההבנה, אך אין שום הבדל, וגם ביחס לאיש נאמר אותו הדבר, שהודאתו פועלת על עצמו לא מדין נאמנות אלא מדין נדר, ובאמת אין להודאה יכולת להגדירה כאשת איש, ובסה"כ ההודאה אוסרת על האיש מדין נדר להתחתן בקרובותיה וכדו')[38].

נמצאנו למדים מתוך מהלך הגמ', שההשוואה בין ההודאה בממון להודאה בקידושין היא השוואה מוחלטת:

בקידושין ש"חב לאחרינו" - (תמיד) - אין להודאה תוקף מדין נאמנות (כמו: ממון כאשר יש עדים כנגד), (ב-2). וכעת, יוצא לפי מסקנת הגמ' שבאמת ההודאה בקידושין לא מחשיבה אותה כאשת איש, רק שיש להודאה תוקף מדין נדר - וזה בדיוק מה שאמר הריטב"א שכשהאשה אומרת שנתקדשה בפני שני עדים נאמנת מדין "שויא אנפשה חתיכה דאיסורא" - מדין נדר - ולא מדין נאמנות (ובכך מתורצת קושיה א' - שלכאורה בפשט הגמ' יוצא שלא נאמין לאשה שהתקדשה, ובאמת נכון, אנו לא מאמינים לה - להחשיבה כאשת איש, רק שאסורה מדין נדר).

כעת גם ברור הצורך בעדי קיום בקידושין, על אף שנלמד מממון. בממון שלא תמיד חב לאחרינו, ראינו שכדי לפסוק את הדין מספיקה הוכחה אמינה, ולכן גם תפקיד העדים לספק לנו הוכחה. [ולפי זה ייתכן שנאמר שאף במקום שחב לאחרים בממון - יסודם של העדים הוא לספק את ההוכחה. ומכיוון שזה חב לאחרינו נאמר גם שהם עדי קיום;

38. גם ביחס לדין "שויא אנפשה חתיכה דאיסורא" - ישנה חקירה דומה: (א) מדין נאמנות שיש לאשה. (ב) באמת האשה לא נאמנת - ומדין נדר (ועיין לקמן ועיין בפרק שיטת הרמב"ם הערה 9.

וא"כ עדי ממון במקום שחב לאחריני הם עדי קיום - כשהקיום נובע מזה שהם מספקים ראיה - (עיין הערה 3)]. לעומת זאת, בקידושין שתמיד חב לאחרינא, ותמיד דין נאמנות לא מספיק כדי לפסוק את הדין על פיו, אנו זקוקים ליותר מסתם הוכחה - ליותר מעדי ראיה - לעדי קיום[39]. (ובכך מתורצת קושיה ב) [אם זה זהה לממון לגמרי אז יתכן שהקיום נובע מכוח הראיה].

לסיכום שיטת הריטב"א, לעדים בקידושין ישנם שני תפקידים: האחד לספק ראיה והשני לתת לקידושין חלות.

וביחס לגמ': הגמ' חשבה שאף בקידושין הצורך שלנו בעדים הוא כדי שתהיה ראיה, כמו בדיני ממונות - ששם תפקיד העדים לספק ראיה - אך מכיוון שקידושין חב לאחריני, הרי שמושג אישות זקוק ליותר מהוכחה, זקוק לעדי קיום.

<u>פרק ה': שיטת רש"י</u>

כדי לעמוד על שיטתו של רש"י ביחס לגדרם של עדי קידושין, נצטרך לעקוב אחרי רש"י במהלך הסבר הגמ', לראות את הנקודות שאיתם התמודד רש"י, ומתוך דרכו בהבנת הגמ' והצגתה ננסה לעמוד על שיטתו. (כדי להבין פרק זה בקלות מומלץ לעיין בפרק "סוגית הגמ'").

הגמ' פותחת (שלב א') בדעת רב יהודה "המקדשה בע"א - אין חוששין לקידושיו" ונשאל רב יהודה "שניהם מודים - מהו" מסביר רש"י[40] את צדדי הספק כשהאיש והאשה מודים:

"...משום דהימנוה" - כלומר מכיוון שהאיש והאשה מאמינים לעדותו של העד (בכך שמודים לדבריו) - הרי שלעד יש יכולת ליצור כאן קידושין שהרי יש לו נאמנות - וא"כ יש לנו <u>הוכחה</u> לכך שהם מקודשים. (ברור שכיוון זה דוגל בכך שתפקיד העדים להוות ראיה).

39. רעיון דומה בסברא - שבגלל שחב לאחריני העדים בקידושין הם עדי קיום מופיע בפני יהושע ועיין בשיטת הרמב"ם. ניתן להוסיף על שיטת הריטב"א ולומר: לריטב"א בספ קידושין הוא בספ שורי - כשיטת הסמ"ע (ואכמ"ל) ולכן בספ קידושין מקביל לבספ הקונה בדיני ממונות, לכן גם ישנו דמיון מסויים ביחס למטרת העדים בין קדושין לממון שבשניהם יש צד של להוות ראיה [דבר דומה לכך בעקרון ראה בשיעורי הגר"ש ישראלי עמ' 53]. בעוד שלרמב"ם בספ קידושין הוא בספ קנין - כשיטת הט"ד (ואכמ"ל) וזה שונה מהותית מבספ שבממון, ולכן גם תפקיד העדים שונה, שבעוד שבממון יש את הצורך בראיה, בקידושין הרמב"ם לא מזכיר דבר כזה. (ועיין בשיטת הרמב"ם). [לפי שיעוריו של הר' ראי"ם] (דברים דומים לאלו שאמרנו בריטב"א ניתן לומר בדעת הרשב"א והרמב"ן שגם הם דוגלים בשיטת "בספ שורי", ולכם יש אלמנט של ראיה בתפקידם וגדרם של עדי הקידושין). **40.** קידושין ס"ה ע"א ד"ה מהו.

"או דלמא" - "(א) משום דאין קידושין חלין בלא עדים, (ב) ויליף דבר דבר מממון" -

הכיוון השני - עדי קידושין הם עדי קיום וחלות (א) - כאשר המתמיה[41] בשיטת רש"י, שרש"י כותב שהם עדי קיום ומביא לכך מקור - שהוא דבר דבר בממון - בעוד שבממון תפקיד העדים הוא להוות ראיה[42].

נאמר אנו בפשטות שלרש"י: תפקיד העדים ליצור קיום מכוח הראיה.

א"כ הספק של רבי יהודה הוא: האם עדים בקידושין מטרתם היא רק להוות ראיה, ואין להם שום תפקיד חוץ מהוכחה לקידושין, ואז כששניהם מודים אין צורך בעדים,

או שתפקיד העדים הוא חיוני לקידושין כי לעדים יש צורך לראות את הקידושין ורק מכוח כך יתקיימו הקידושין, ואז גם כאשר שניהם מודים עדיין אין קידושין. (ללא עדים).

כדי להבין היטב את מסקנת הגמ' וסיכומה (שלב ה') נקדים את רש"י על המשנה:

(א) במשנה נאמר: "האומר לאשה - קדשתיך! והיא אומרת: לא קדשתני" - האיש - כתוצאה מזה, שמודה בכך שקידש את האשה נאסר בקרובותיה של אשתו (כאילו כן קידש אותה - שאז היה אסור בקרובותיה), ומסביר רש"י[43] את הסיבה לכך שנאסר בקרובות אשתו "דשוינהו עליה חתיכה דאיסורא בהודאתו"

(ב) וכן ביחס לאשה הדין במשנה הוא: "האשה שאמרה - קדשתני! והוא אומר: לא קדשתיך" - האשה - כתוצאה מכך שמודה בכך שהאיש קידש אותה, נאסרת בקרוביו של הבעל. (כאילו כן קידש אותה - שתהא אסורה בקרוביו). וגם פה נאמר לפי רש"י[44] שכשהאשה מודה היא נאסרת מדין שויא אנפשה חתיכה דאיסורא.

(ג) כתוצאה מצירוף של א, ב - יצא שאם האיש יודה וגם האשה תודה - נאמר על כל אחד מהם שאוסר על עצמו חתיכה דאיסורא - וממילא האיש נאסר בקרובות האשה, והאשה נאסרת בקרובי האיש.

נסביר כעת את הדיון במסקנת הגמ' לפי רש"י (שלב ה-1, 2, 3):

41. לתמיהה זאת כבר התייחסנו בשיטות הרמב"ם, רשב"א, ריטב"א ע"ש שתרצנו בניוונים אחרים.
42. ועוד יותר מכך - מהות הג"ש "דבר דבר" מלמדת על עדי ראיה - וכן ברש"י קידושין כח ע"א ד"ה שלא ניתנה להשבע - מסביר שבסוטה צריך שני עדים שראוה שנתייחדה בגלל "דבר דבר" - משמע בפשטות שלעדים יש תפקיד לראות (בסוטה) ולכך באה עדותם להוות ראיה. **43.** קידושין ס"ה ע"א רש"י על המשנה ד"ה הוא אסור בקרובותיה. **44.** זה לא כתוב ברש"י, אך זה מובן מאליו.

שואל רב אשי את רב כהנא (שלב ה-2) - הרי בממון מצאנו שהודאת בעל דין טובה, וא"כ תועיל גם בקידושין ההודאה כששניהם מודים. רש"י מסביר[45] את זה שבממון הודאת בעל דין טובה לחייבו.

"שנאמר 'אשר יאמר כי הוא זה' - הרי **ש ס מ ך** על מקצת הודאתו" - רש"י מסביר שהודאת בעל דין טובה בממון, בגלל שהתורה סומכת עליו שדובר אמת כשמחייב את עצמו כלומר לפי רש"י <u>הודאת בעל דין היא מדין נאמנות</u>[46] - ולפי זה - קושיתו של רב אשי:

כשם שבממון מצאנו שהודאת בעל דין מועילה - שהרי יש לו נאמנות - ולכן גם כל מטרת העדים בממון היא להוות ראיה ותו לא, ולכן אף כשאין עדים אם בעל הדין מודה יש לנו בכך ראיה וההודאה מכריעה את הדין,

תאמר גם בקידושין שהודאת בעל דין מועילה - שלבעל דין תהיה נאמנות - ומכאן גם נאמר שבקידושין כל מטרת העדים היא להוות ראיה ולכן אף כשאין עדים אם בעל הדין מודה יש לנו בכך ראיה לקידושין, ובקיצור: מדוע שבקידושין כששניהם מודים לא יתפסו הקידושין - והרי תפקיד העדים הוא רק לראיה, ולכם כששניהם מודים יש לנו ראיה טובה לא פחות - וא"כ מדוע אמרת רב כהנא שאינם קידושין?

ומשיב לו רב כהנא (שלב ה-3) "התם לא קא חייב לאחריני הכא קא חייב לאחריני" - ומסביר רש"י[47] את המושג "חב לאחריני" - שהכוונה בכך שכאשר האיש מודה, הוא פוגע באחרים בכך ש"קרובותיה נאסרו בו וקרוביו נאסרו בה" - כלומר ההודאה גורמת לכך שנאסרים קרובים ולכן לא ניתן להסתמך על ההודאה של האיש והאשה - ולמרות ששניהם מודים אין אלו קידושין כל עוד לא יהיו שני עדים.

ולכאורה תמוהה מאוד לפי רש"י תשובת רב כהנא - הרי אמרנו קודם שלרש"י האיש שאמר קדשתיך והאשה שאמרה קדשתני נאסרים בקרובים מדין שויא אנפשה, והרי ודאי שמדובר כשלא היו עדים[48] - וא"כ מה ענה רב כהנא לרב אשי, שבקידושין צריך עדים כי זה פוגע באחרים,

45. קידושין ס"ה ע"ב ד"ה הודאת בעל דין כמאה עדים. **46.** ישנה חקירה: האם הודאת בעל דין היא מדין נאמנות או מדין מתנה (ונדר), ונראה א"כ שרש"י הכריע לצד של דין נאמנות (עיין שו"ת שערי ציון סימן ע"ד ענף א' אות ד, וכן ברכת שמעון (כ)). **47.** קידושין ס"ה ע"ב ד"ה הכא קא חייבה לאחריני. **48.** אם היו עדים - הם היו מכריעים את הדין ויוצרים קידושין ממש ולא רק אוסרים את הקרובות/קרובים.

שנאסרים להתחתן עם הקרובים, הרי ראינו שלא צריך עדים כדי להאסר על הקרובים, ומדין שויא אנפשה[49] אנו אוסרים את הקרובים כשהאיש/אשה מודים, גם בלי עדים?

זוהי קושיה שמכוחה אנו חייבים לומר שתשובת רב כהנא לא היתה מושלמת - אלא ענתה לשאלתו של רב אשי, אך באמת לא הסבירה את הצורך בעדים בקידושין - ונרחיב:

רב אשי תפס שעדים בקידושין הם עדי ראיה - שהרי הם נלמדים בממון שבו העדים עדי ראיה, ענה לו רב כהנא - לא יתכן לומר שעדים בקידושין הם עדי ראיה - כי מכח ראיה אדם יכול, לכל היותר, להוכיח ביחס לעצמו - כשם שבממון הודאת בעל דין טובה רק ביחס לעצמו - והודאת בעל דין היא מכוח הנאמנות (עיין לעיל).

אך בקידושין שההודאה פוגעת באחרים, זה כבר לא מדין נאמנות. אדם יכול להיות אמין רק ביחס לעצמו, לא ביחס לאחרים. ואומר א"כ רב כהנא לרב אשי, מה שאתה אומר שבקידושין תפקיד העדים רק לראיה וכששניהם מודים יש לנו ראיה - זה לא נכון, כי כאן הודאתם לא יכולה להיות אמינה מדין ראיה שהרי פוגע באחרים.

ובאמת (את זה כבר רב כהנא לא אומר, כי הוא בא רק להוציא את רב אשי מתפיסתו המוטעית) כאשר האיש והאשה מודים הם יאסרו בקרובים מדין שויא אנפשה חתיכה דאיסורא, אבל זה יהיה בסה"כ איסור בקרובים ולא חלות של קידושים מושלמת.

לשאלה מדוע צריך עדים בקידושין רב כהנא כלל לא התייחס בתשובתו זאת לרב אשי. לגבי זה באמת נאמר שהצורך הוא כפי שאמרנו בתחילת דברינו, (וזה מכוח הג"ש דבר דבר) - שלקידושין צריך עדי קיום מכוח הראיה שבדבר, ולא מספיק שתהיה לנו הוכחה שהיו קידושין, אלא כל קיום הקידושין תלוי בכך שכעת מתהוה פה ראיה לכך שיש קידושין[50].

49. תוך הצגתינו את רש"י - בולט בעליל שמרש"י דין שויא אנפשה הוא לא מדין נאמנות - שהרי מדין נאמנות לא נאמנים לאסור את הקרובים אך מדין שויא אנפשה נאמנים, וכנראה שזה מדין נדר (ולא בגישת הקצות לד, ד). **50.** והוכחה טובה לכך היא: רש"י בגיטין (ב:) מסביר את הכלל של "אין דבשב"ע פחות משניים" - מפני ש"יליף דבר דבר מממון" - כלומר שמסקנת הגמ' היא שהמקור לכך שבקידושין צריך שני עדים זו הגז"ש (כמו הצד שהיה בהסתפקות של רב יהודה), ופה (קידושין סה ע"ב) מסקנת הגמ' שהעדות אינה נצרכת כהוכחה (בלבד), וכדברינו תפקיד העדות לקיום וזאת ע"י הראיה (ובעצם אלו דברי רש"י בהצגת הספק).

(והנודע ביהודה[51] מסביר ברש"י כך:
הגמ' יצאה מנקודת הנחה ברורה שעדים בקידושין גדרם דומה לגדר עדים בממון במקום שיש הכחשה. כשם שבממון כשיש הכחשה לא ניתן לפסוק בלעדי עדים כך גם בקידושין הקידושין לא מתקיימים בלעדי עדים. הקשה רב אשי - מדוע זה שבממון מצאנו שגם כשיש הכחשה אם הם ייחדו עד לביצוע העסק הממוני אז נאמן העד גם כאשר יש הכחשה, וא"כ בקידושין אם ייחדו עד, אז לכל הפחות כששניהם מודים ייחשבו קידושין (שהרי עדים בקידושין דומים לעדים בממון כשיש הכחשה) ואז עונה רב כהנא שחב לאחרים בקידושין ולכן למרות שמייחדים את העד זה עדיין שונה מממון - ובקידושין צריך **שני עדים**.
גם גישה זאת תופסת בפשטות שלרש"י עדים בקידושין הם עדי קיום, ומעולם לא היתה הו"א לפי גישה זאת, שאפשר יהיה לקדש בעד א' (ללא שייחדוהו) או ללא עדים).

פרק ו': רב פפא - ושיטתו

עד כה דנו בשיטות המכריחות שני עדים שיהיו נוכחים בשעת הקידושין. ניתחנו בעיקר את שיטת רב כהנא שבגמ' (שלב ב) האומרת בפסקנות "אין חוששין לקידושין" ביחס למקדש בע"א, ודנו בשיטות הראשונים על אתר.
הסמ"ג[52], לעומת זאת, הולך בדרך אחרת:
"אמנם בסוף הסוגיה... רב פפא אמר חוששים - ולא נפסק הלכה כמי[53] - וראוי להחמיר..."
גישה זאת מחייבת אותנו לשוב ולדון בדעתו של רב פפא, לברר מהו "חוששין לקידושין" שעליו דיבר רב פפא, ולנסות לשוב ולברר מהי באמת מסקנת הסוגיה.
ראשית, נקדים ונאמר שהחשש של רב פפא לקידושין יכול להיות או:
חשש דאורייתא - רב פפא מסתפק האם בכלל יש צורך (של תורה) בעדים בשעת הקידושין.
או חשש דרבנן - רב פפא מסכים לעצם הדין שצריך שני עדים בקידושין, רק שרבנן החמירו גם כשאין שני עדים.

51. שו"ת (נודע ביהודה מהד' תנינא ע"ה ועיין על כך בשו"ת חלקת יואב (ט) שדוחה את דבריו ואכמ"ל. 52. סמ"ג מצוות עשה, מח. הסמ"ג למד את הסוגיה בפשטות כפי שלמדנוה עד כה בפרקים הקודמים, להלן נציע דרכים אחרות ללימוד הסוגיה. 53. בלח"מ על הרמב"ם אישות (ד,ו) מעיר על המ"מ האומר שנפסקה הלכה כרב כהנא, ואומר הלח"מ שבסוגיה לא נפסק בצורה ברורה כמי ההלכה, רק מאחר והגמ' דנה בדברי רב כהנא (רב אשי) סביר להניח שהלכה כרב כהנא.

נתחיל לדון באפשרות הראשונה: (רב פפא סובר שכלל אין צורך בשני עדים)

השאלה המרכזית היא מדוע רב פפא אינו דורש שני עדים בקידושין, וחושש אף כשאין שני עדים.
ניתן ללכת בשלש דרכים אפשריות:
1. רב פפא בניגוד לרב כהנא, לא לומד את הג"ש "דבר דבר" ולכן ממילא לא צריך שני עדים לקיום ה"דבר" בקידושין[54]. דרך זו ניתן לתמוך באמצעות הסבר התוס' רי"ד[55]:
בהמשך הגמ' (עיין פרק סוגית הגמ' - שלב ח) מצאנו את דעת אביי ביחס ל"אשתו זינתה" - ויש עד א', ואומר אביי שאע"פ שיש רק עד א', בכל זאת נאמן העד, ומסביר את שיטתו (של אביי) התוס' רי"ד:
"ה"נ נמי דפליג אביי במקדש בעד א' - (וסובר אביי שיש כאן קידושין)
דטעמא דמאן דאמר אינן קידושין משום דהוי דבר שבערוה".
כלומר, אביי חולק לאורך כל הדרך על הגישה התופסת שבדיני ערווה יש צורך בשני עדים; אביי חולק על מי שמגדיר את קידושין כ"דבר שבערוה" - ומצריך בגלל זה שני עדים. לפי התוס' רי"ד אביי אינו מגדיר את קידושין כדבר שבערוה - וזה כנראה בגלל שלא לומד את הגז"ש של "דבר דבר", וכנראה רב פפא החושש לקידושין אף הוא הולך בדרכו של אביי לפי הסבר זה[56].
2. דרך נוספת דומה מאוד לקודמת, מסבירה את דעתו של רב פפא בצורה הבאה:
רב פפא באמת מקבל את הגז"ש "דבר דבר" בצורה כללית - לדוגמא ביחס לזנות (שצריך שם שני עדים), אך ביחס לקידושין בזה רב פפא לא קיבל את הגז"ש "דבר דבר"[57]. כנגד זה יוצא הנוב"י[57] בטענה, שאם רב פפא לא קיבל את הגז"ש של "דבר דבר" בקידושין א"כ למה צריך ששניהם יודו לדבריו של עד א', הרי אם אין גז"ש לא צריך בכלל שיהיו עדים, ואין צורך אפילו בעד א'?

54. בשו"ת נובי' תנינא עה - שולל דבר זה, מפני שראינו בפשטות במספר מקומות בש"ס שיש את הג"ש של דבר (ניתן לטעון שרב פפא חולק על מקומות אלו), וא"כ משמע שהג"ש דבר דבר מקובלת על כולם. 55. קידושין ס"ו ע"א ד"ה "אמר אביי היא", ועיין הערה 56) 56. תוספ' ד"ה אמר אביי, מנסה לומר שגם אביי מסכים וכלל אין דבר שבערוה פחות משנים (ע"ש) - ולפיו קשה לומר מהלך זה. 57. דרך זאת מובאת בשו"ת נוב"י תנינא עה.

לענ"ד ניתן לתרץ בפשטות - באמת, אין צורך בעד א', אך לכאורה קשה מהגמ', כי בגמ' משמע שהגמ' מבררת מה קורה כששניהם מודים לדברי העד - ולא מדובר בגמ' כאשר אין עד ושניהם מודים (ולכאו' משמע שפשוט היה לגמ' שאין כאן חשש)?!

נסביר כעת הגמ' מעט אחרת, ובכך תפתר הקושיה: (נא לעיין בפרק סוגית הגמ').

(שלב א') רב יהודה אמר המקדש בעד א' אין חוששין לקידושיו. נשאל רב יהודה "שניהם מודים - מהו", ומסביר רש"י[58] את הקושיה של הגמ': שניהם מודים - לדברי העד - רש"י מוסיף דבר שלא כתוב!

ניתן להבין בפשטות את שאלת הגמ' - מה הדין כאשר האיש והאשה מודים שנתקדשו - ובאמת אין עד התומך בהם, ובכל זאת הסתפק רב יהודה מה יהיה הדין בקידושין אלו, מאחר ושניהם מודים שהתקדשו.

(שלב ב') הגמ' מביאה כהוכחה את שמואל האומר "המקדש בע"א אין חוששין לקידושיו - אפי' שניהם מודים" - שמואל לא דיבר ישירות על מקרהו של רב יהודה, אלא על מקרה ששניהם מודים ואפי' שיש עד זה לא נחשב לקידושין, והגמ' מסיקה מכך שמה שרב יהודה נשאל (שניהם מודים ללא עד) ודאי אינם קידושין. (ק"ו). לאחר מכן השקלא וטריא בגמ' מוסב על דבריו של שמואל - המקדש בע"א ושניהם מודים, ולא על דברי רב יהודה. (שלבים ב-ד).

ואז הגמ' באה לפסוק הלכה (שלב ה') - הגמ' שואלת "מאי הווה עלה" - הגמ' חוזרת לרב יהודה - שהרי רב יהודה נותר בספק והגמ' באה לברר את הדין לשיטתו - מה יהיה כששניהם מודים, **ללא עד**:

על כך מביאה הגמ' שתי דיעות רב כהנא ורב פפא. רב פפא אומר שחוששין לקידושין אפי' אם אין עדים - מספיק ששניהם מודים, ורב כהנא סובר שלא מספיק שניהם מודים (ורב אשי שואל תאמר הודאת בעל דין וכו' והתשובה שחב לאחרינ' ולכן לא מספיקה הודאת דין בלבד).

לפי מהלך זה יצא שבאמת לרב פפא חוששין לקידושין כששניהם מודים - גם כשאין עד א' (ויתכן שכשיהיה עד א' - יהיה יותר מ"חוששין").

ויתכן שגם לרב כהנא כאשר יש עד א' באמת נחשוש לקידושין, וכל מה שאמר רב כהנא "אין חוששין..." זה דווקא שאין עד ושניהם מודים, **אך אם יהיה עד יתכן שגם רב כהנא יחשוש לקידושין!!**

(בכך תורצה קושית הנוב"י לעיל, מה הצורך בעד א' אם אין "דבר דבר" בקידושין? - באמת אין צורך והחשש הוא כשאין עד א'!).

58. קידושין סה ע"א רש"י ד"ה שניהם מודים.

3. רב פפא מסכים לגש' "דבר דבר" ובאמת גם בקידושין יש צורך בשני עדים כמו דיני ממונות.

רב פפא משווה את הצורך בעדים ביקדושין - לגמרי לצורך בעדים בממון; ולכן כשם שבממון מצאנו את הכלל "הודאת בעל דין כמאה עדים" כך גם בקידושין נאמר אנו שהודאת בעלי הדין שהתקדשו מועילה - ונחשבים קידושין[59] (וכמו שהקשה רב אשי לרב כהנא).

בדרך זו אנו גם מסתדרים עם המקומות שבהם מופיע בפשטות שיש צורך בעדים מפני שקידושין מוגדר כ"דבר" (ועיין בהערה מס' 54).

דרכים אלו שהצגנו בדעתו של רב פפא, שהמכנה המשותף שלהם שלרב פפא אין צורך בעדים בקידושין, יאמרו ממילא שאין שום תפקיד לעדים בקידושין, ולכל היותר יש לעדים תפקיד של עדי ראיה (לדרך מס' 3) ולא תוקף של עדי קיום[60].

נלך כעת לכיוון השני: רב פפא מסכים לכך שצריך שני עדים בקידושין (אם מטעם גז"ש דבר דבר או מטעמים אחרים עיין שיטות רמב"ם, רשב"א) רק שרב פפא חושש מדרבנן להצריכה גט גם כאשר נתקדשה בעד א'.

מה המקור החשש?

ניתן ללכת במספר דרכים:

(א) מתוך חומרת הקידושין ראו להצריכה גט, גם כאשר אין קידושין, שלא יקלו בקידושין.

(ב) רבנן דימו דיני קידושין לדיני איסורין שכשם שבאיסורין עד א' נאמן כך גם בקידושין[61].

(ג) רבנן דימו דיני קידושין לדיני ממונות - כשם שבדיני ממונות לעד א' יש כוח ליצור חיוב שבועה (ולהטיל ספק במציאות) כך גם בדיני קידושין יש לעד כוח מסויים ליצור "חשש" קידושין[62].

האם פסקו של הסמ"ג כרב פפא, ניתן להאמר בסוגיה?

במהלכה השוטף של הסוגיה בפשטות נראה שהגמ' תפסה כרב כהנא:

59. דרך מעין זו מביא בנוב"י שם, ומקשה שוב - א"כ מה הצורך בע"א, הלא גם בממון אין צורך? ולפי הדרך שביארנו את הגמ' לעיל נופלת קושיה זו מאליה. **60.** ניתן במובן לטעון פה כעין דרכו של הקצות (רמא, א) ביחס לממונות (מובא בשיטת הרשב"א ע"ש) שהעדים עדי קיום, והודאת בעל דין יוצרת קיום. **61.** דרך דומה לזאת בשות' אחיעזר חאה"ע סכ"ה אות יא.

(שלב ב'): רב נחמן אמר שמואל המקדש בעד א' אין חוששין לקידושין - אפי' שניהם מודים. וכן בשלב ג' ובשלב ד' - אמר רבה בר רב הונא א"ר המקדש בעד א' אין חוששין לקידושין.

מתוך (שלב ה') - השלב המכריע בפסיקת ההלכה משמע שהלכה כרב כהנא - מהעובדה שרב אשי דן בשיטתו של רב כהנא[63].

[ביחס לשלב ה', הצענו במהלך פרק זה פירוש מחודש, לפיו יוצא שאם יש עד א' גם לרב כהנא יהיו קידושין. ב"הר המלך"[64] מוצע פתרון לדיוקים אלו.

שלב ב, ג - באמת חולקים על רב פפא ולפיהם יוצא שהמקדש בעד א' - ואפילו שניהם מודים - לא מקודשת.

שלב ד - דיבר על "המקדש בעד א'" בלבד **ולא על "שניהם מודים"** - רק כאשר מקדש בעד א' אומר רב (או רבי) שאין קידושין, אבל אם שניהם יודו - בהחלט סביר להניח שנחשוש לקידושין.

שלב ה' - הוא ההמשך הישיר לשלב ד', לא מדובר כששניהם מודים, מדובר שקידש והיה עד א' (ואין שניהם מודים) ובזה רב כהנא לא חושש ורב פפא חושש (והסיבה של רב כהנא ש"חב לאחרינו" - ניתנת להתפרש כך:[65] מאחר ואין שני בעלי הדין מודים, הרי שהעד (או כשיש בע"ד אחד שמודה ביחד איתו) מחייב את האיש והאשה בכך שמגדיר אותם כמקודשים, בכך שמחיל עליהם - למרות שאינם רוצים (שניהם או א' מהם) - שם של מקודשים).

וברור שגם לרב כהנא אם יש עד א' ושניהם מודים נחשוש לקידושין. ומכאן שהפסק של הסמ"ג שחוששין לקידושין (בעד א' ושניהם מודים) - הוא בהחלט מוצדק (למהלך זה צריך לברר מה העד תורם בנוכחותו).

ההבדל בין שיטת "הר המלך" בסוגיה לבין מה שאנו הצענו - ש"בהר המלך" מסביר שמהלך הסוגיה כולה הוא - שישנו עד א' רק שאין שניהם מודים, ואילו הצעתנו היא שכל הסוגיה כולה (פרט לתחילתה) באמת נלמדת כפי שכנראה למדוה הרמב"ם, רשב"א, ריטב"א, רש"י ועוד, שמדובר בעד א' ושניהם מודים, רק ששלב ההכרעה חוזר להתחלה לדברי רב יהודה שהסתפק ושם מדובר <u>רק על שניהם מודים</u> (ללא עד) ועל זה הדיון בגמ'[66].

63. כעין זה דיוק בלחם משנה (אישות ד,ו) וכן בשו"ת השחב"ץ. 64. "הר המלך", מאמרו של הרב שמואל קול, תאהע"ז, עמ' תטו. (סידור קידושין ע"י קלי דת"). 65. לא מובנחים להגיע לכך, אך בהחלט זה מסביר יפה יותר את ה"חב לאחרינו". 66. ולפי דרכים אלו, ניתן להסביר את המשך הגמ' בצורה הבאה: (רב אשי שהיה מעורכי הגמ') אחר שברור בשלב ההכרעה שבשיש עד א' ושניהם מודים חוששים לקידושין לפי כולם - מביאים דוגמאות מתחומים אחרים (דיני איסורים) שגם בהם אנו מוצאים את אותו המקרה: עד א' והודאת הבע"ד: ולכן מופיעות מימרותיו של אביי, לומר שאיסורין מקביל לגמרי לקידושין - בכך שחוששין לעד א' כשיש הודאת בעל דין.

שנות רעב	שנה I	שנה II	שנה III - סוף הרעב
מצרים	קנית לחם בכסף.	הפסקת היבוא מכנען התאספות מקנה בארוות פרעה.	הלאמת אדמות מצרים והעברת המצרים מארץ גשן למצרים העליונה.
בני-ישראל	התוודעות יוסף לאחיו	הצלת המקנה ע"י מנוי אחי יוסף ל"שרי מקנה".	נתינת אדמת גשן לישראל והפיכתה לאדמת "כהנים", בידוד בני-ישראל.